

Miscellanea

Botanični terminološki slovar: zorel dolgo, a očitno še daleč od zrelosti

Batič, F. (ur.), B. Košmrlj-Levačič (ur.), A. Martinčič, A. Cimerman, B. Turk, N. Gogala, A. Seliškar, A. Šercelj, G. Kosi; ilustracije P. Veenvliet. Založba ZRC, Ljubljana, 2011. 650 str.

Že konec lanskega leta je bila najavljena, konec zime pa je res tudi izšla knjiga, o kateri se je po botaničnih krogih že nekaj let šušljalo (sodeč po navedbah v Slovarju je nastajala več kot 10 let), a pripravljala se je ves ta čas v skrivnostni nedostopnosti širši strokovni javnosti.

Zajetna, čez 600 strani obsegajoča trdo vezana knjiga vsekakor naredi vtis. Čeprav nekaj cvetov na platnicah nikakor ne pripada vrsti *Ranunculus illyricus*, ampak jih je posodila kaka ripeča ali morda gorska zlatica, jemljimo to nerodnost kot nepomembno. Z vrstami se namreč slovar ne ukvarja.

Uvodna beseda se izredno mimogrede loteva potrebe po nastanku botaničnega terminološkega slovarja. Številni ključni viri za slovensko botanično terminologijo začenši s Tuškom, Cilenškom in Glowackim so pozabljeni, pri tem naj omenim predvsem popolnoma prezrte nedavne monografije, v katerih se je sistematično oblikovalo to področje, ki so: »Botanika« Thomas-Domenecha, ki je izšla v prevodih N. Vukelič 1971 in M. Lovke 1990, »Gobe« Petkovška in Staniča (1965), »Enciklopedija okrasnih rastlin« Haya in Synga (1974) v prevodu in priredbi V. Strgarja, velika tridelna monografija »Rastlinski svet« de Witta in sodelavcev (1978), ki so jo prevajali J. Lazar, T. Wraber in drugi, »Rastlinski svet Evrope« Črvenke in sodelavcev v prevodu M. Lovke in N. Praprotnik. In zanesljivo bi veljalo omeniti vsaj še revijo Proteus, ki že več kot pol stoletja skrbi za izvirno slovensko strokovno besedo, vključno z botanično. Ob tem je očitak, da pred 14 leti izdani »Mali leksikon botanike« (Petauer, Ravnik & Šuštar 1998) »...ni nastal ob širšem usklajevanju...« nekoliko nenavaden, saj tudi pričujoči slovar ni doživel v času nastajanja prav nikakršnega širšega strokovnega usklajevanja. To pa je seveda resna težava, saj na nadaljnjih straneh zasledimo, da naj bi bil v slovarju »...vedno izbran termin, ki je po jezikovnih in strokovnih merilih najustreznejši«.

Že v ilustrativnih primerih gesel v uvodnih poglavjih naletimo na kopico površnosti in napak: socvetje detelje naj bi imelo zaobljeno socvetno os (pa je nima), kremenaste alge naj bi imele v celici po en plastid (a jih imajo 2 do mnogo) in običkane moške gamete (približno polovica jih nima bičkov), cvetni pecelj naj bi imel priliste (in ne predlistov), list naj bi nastal eksogeno (a definicije pojma »eksogeno« nikjer ne najdemo), semenke naj bi se razmnoževale (in ne razširjale) s semeni, ... najbolj zaskrbljujoča pa je t.i. »nova sistematika«, po kateri avtorji celotno delitev živega sveta popolnoma nekritično povzemajo po eni sami 4 leta stari izdaji nekega nemškega učbenika botanike. Ta je gotovo eden od dobrih, a niti približno ne edini v svetovnem merilu. In ob burnih dogajanjih v sistematiki živega sveta, ki smo jim priča zadnji dve desetletji, in ki še trajajo ter imajo za posledico, da dokončnega splošno sprejemljivega

koncepta sistematike vsega živega še lep čas ne bomo imeli, je tako cementiranje, ki hkrati ruši vse desetletja veljavne koncepte klasifikacije, nezrelo in moteče.

Brskanje po geslih pokaže veliko mero površnosti pri oblikovanju definicij in v številnih primerih slabo izbran geslovnik s številnimi nepotrebni in prav tako številnimi manjkajočimi gesli. Nekaj več časa sem si vzel za črko A in v nadaljevanju naj na kratko navadem pripombe.

Manjkajoče geslo je že kar »A« kot okrajšava za andrecej v cvetni formuli. »**Abaksialna**« in »**adaksialna**« se popolnoma nepotrebno slovenita kot v SSKJ neobstoječa »odosna« in »priosna«, namesto da bi se opis skliceval na spodnjo in zgornjo stran listne ploskve. »**Abiotsko onesnaženje**« se ne tiče le »rastišča rastline...«, »**adoksna**« je popačenka za embrionalno vrečko tipa *Adoxa*, kar bi lahko slovenili kvečjemu v »pižmično«, po slovenskem imenu tega rodu, ob izredno redki rabi pa je slovenjenje tega izraza tako ali tako popolnoma nepotrebno. »**Adultni**« je nepotrebna popačenka za popolnoma razviti list, »**adventivna vrsta**« se večinoma ne »razširja« s človekovo pomočjo, se je pa razširila. »**Agamogonija**« je zelo nejasno razložena, saj gre preprosto za monocitogeno nespolno razmnoževanje. »**Agar**« ni »predvsem iz galaktoze«, ampak iz agaropektina in agaroze, katerih gradniki so molekule galaktoze. Pojem »**agregat**« nima nikakršne veze z »nomenklaturno kombinacijo«, saj je po definiciji neformalne narave. »**Agregirani trak**« ni jasno, za trak česa sploh gre. Pri pojmu »**agriofit**« manjka povezava s pojmom »plevel«. Pojem »**agromelioracija**« po vsebini ne sodi v ta slovar, če pa že, potem manjka bolj znani pojem »melioracija«. »**A-horizont**«, »**argilogeneza**«, »**avtomorfna tla**« in drugi pedološki pojmi niso stvar botanike, prav tako kot ne fizikalni pojmi »**albedo**«, »**atmosfera**«, ekološki pojmi »**alfamezosaprobna stopnja**«, »**amiktično jezero**«, imena ledenih in drugih dob kot »**alleröd**«, »**atlantik**«, genetski pojmi kot »**antikodon**«, geografski pojem »**aridno območje**« (ob odsotnosti pojma »aridnost«), ... Brez ustrezne razlage sta vpeljana pojma »**aklimacija**« in »**aklimatizacija**«, »**akrokontna običkanost**« nikakor ni samo mikološki pojem, »**alelopatija**« ni »konkurenca«, ampak nek specifičen vpliv na druge organizme, »**alevronska zrno**« je uvedeno kot »zrno...«, slednji izraz pa slovar enači edino s pojmom »golec«. »**Algarij**« je zbirka alg in ne samo »večjih alg«, ob tem ostaja tudi besedica »večjih« nejasna. »**Algna plast**« je jezikovna pokveka za »plast alg« ali gonidijsko (in ne »gonidialno«) plast. »**Aliumska embrionalna vrečka**« ima isto težavo kot zgoraj omenjena »adoksna«, slovenska ustreznica pa bi bila kvečjemu »čebulna« / »lukovska...« »**Alkaloid**« nikakor ni vedno »toksičen za človeka in druge vretenčarje«, pojem »alelokemično« pa v zvezi z njegovim delovanjem ni razložen. »**Alohorija**« ima neustrezno razlago, gre namreč za antonim pojma avtohorija, torej v splošnem za širjenje diaspor z zunanjim dejavnikom. »**Alolektotip**« je slabo razložen, saj nič ne pove o pomenu besedice »-lekto-« in se zdi, da je pojem enak pojmu »**alotip**«. »**Alopatrična vrsta**« je neprimerno sestavljen pojem, poudarek bi namreč moral biti na alopatričnosti uspevanja/razširjenosti, kar nikakor ni nujno vezano na taksonomski rang vrste. »**Alpigeni goeement**« ni »nastal in je razširjen v Alpah«, ampak je na območju Alp (domnevno) nastal, današnja razširjenost pa ni več nujno vezana na Alpe. Poleg tega se pri vseh teh »elementih« pojem rabi napačno: element je po definiciji namreč skupina vrst, ki ustreza nekemu biogeografskemu kriteriju, recimo vzorcu razširjenosti, in ne posamezna vrsta, ki pripada temu elementu. »**Alpinetumu**« manjka pogosteje rabljen sinonim »alpinum«, razlaga pa je po nepotrebem razvlečena, saj gre preprosto za botanični vrt s poudarkom na visokogorski flori. »**Alpinska gozdna meja**« ni »območje«, ampak meja med

dvema območjema in po definiciji je odvisna od gradienta mezoklimatskih razmer na pobočju, ne pa od »človekovega vpliva«. »**Alpsko fitogeografsko območje**« v smislu M. Wraberja nikakor ni opredeljeno z »značilno alpsko floro in vegetacijo nad gozdno mejo«, v celoti pa v slovarju manjkajo novejši koncepti fitogeografske delitve Slovenije M. Zupančiča in sodelavcev. Uveljavljeni izraz »**altimontanski**« je popolnoma nepotrebno in zavajajoče slovenjen v »zgorjnjesredogorski«, ob tem pa je slovenski novotvorbi dana celo prednost. »**Amarilijska reža**« ima zgoraj omenjeno težavo »adoksnega tipa«: popolnoma nepotrebna in nekoristna transliteracija redko rabljenega pojma »reža tipa *Amaryllis*«. »**Amfimiksa**« je združitev gamet in njunih jeder kot nujna podlaga za kasnejšo rekombinacijo, v drugih pomenih je pojem neuporaben. »**Amfitropna semenska zasnova**« je po definiciji nejasno različna od »kampilotropne«. »**Anafaza**« [2.] ne more biti samo »tretja faza mejoze«, saj se v celotnem procesu mejoze pojavi dvakrat, kar je sicer razloženo. »**Anakrogini jetrenjak**« ima ime po značilni razporeditvi arhegonijev in ne gre za kak poseben »organizacijski tip«. »**Anastomoza**« ni vedno prečna povezava »dveh celic«, ampak precej bolj splošen izraz za prečne povezave med vzporedno ležečimi elementi. »**Anatomija krantz**« je sploh čuden izraz, po eni strani ne govori o vedi o notranji zgradbi (kakor je edino definirana anatomija v slovarju), po drugi strani je nemški izraz za venec ali obroč po nepotrebem pisan z malo in nepreveden, npr. v obročasto zgradbo listne sredice. »**Anemofilija**« je brez pojasnila označena kot neustrezen izraz, pri »**anizogamiji**«, ki nikakor ni le mikološki izraz, pa je različnost gamet popolnoma nerazložena. Razlaga izraza »**anizokladija**« kot »stranski poganjki po dorziventralni ravnini neenaki« je nerazumljiva. »**Antarktična florna oblast**« zanesljivo obsega tudi jug Patagonije in Novo Zelandijo. »**Anteciju**« poleg krovne pleve pripada tudi predpleva, ki ju skupaj imenujemo »cvetni plevi« (kar v slovarju manjka). »**Anteridij**« so brez širšega konsenza in pojasnila rezervirali za moški gametangij kopenskih rastlin. »**Antimikotik**« ne zavira samo rasti patogenih gliv. »**Antipoda**« ni »ena od treh« celic, saj je število antipod odvisno od tipa megagametofita. Izraz »**antitropna namestitvev listov**« je nerazumljivo pojasnjen, lahko bi se ga ponazorilo s sliko. »**Anul**« [2.] ni razvit pri vseh praprotnicah, ampak le pri praprotilih z leptosporangijem, opis zgradbe »s tankimi in debelimi stenami« pa je popolnoma neustrezen. Antonim izraza »**aperturatni**« je »inaperturatni« in ne »nonaperturatni«. Pri opisu »apikalne dominance« so pozabili na omembo rastlinskih hormonov in je tako opis zelo nejasen. Pri »**apikalni placenciji**« semenska zasnova ni nameščena »na vrhu plodnice«, ampak v vrhnjem delu predala plodnice. »**Aplanospora**« večinoma ni »gola«, prav tako pa po definiciji ni »vegetativna«, ampak nespolna, pri algah pa je precej bolj razširjena kot navedeno. »**Apofit**« je nejasno definiran, med drugim se v opisu omenja nikjer razložena »drugotna rastišča«. »**Apofiga**« ni razširjeno dno (= »vrat«?) pušice, ampak razširjen vrh sete ali pa pač dno pušice, ki je lahko tudi razširjeno. »Apokarpni plod« nikakor ni enostaven, ampak sestavljen iz posameznih plodičev. »**Apomiksa**« je v strokovnih krogih lahko rabljena v širšem (vegetativno razmnoževanje) ali ožjem pomenu (agamospermija), kar pri nejasni definiciji nikakor ni razločno. Poskus definicije »**apomorfnega znaka**« je polomija, same potrebe po definiciji tega pojma pa brez podrobnejšega orisa kladističnih principov sistematike sploh ni. Vključitev ksilema v »**apoplast**« je stvar diskusije, vsekakor vredno omembe. »**Apotecij**« je po nepotrebem dvakrat razložen z mikološkega in lihenološkega stališča. Angleška ustreznica pojma »areal« nikakor ni »area«, ampak distribution range, in popolnoma nepotrebno je množenje gesla z »**arealom rodu**« in »**arealom družine**«. »**Areola**« ima

poleg trnov pogosto tudi glohide (ki so kot pojem pozabljene), iz nje pa ne izražajo cvetovi, ampak so na poseben način vanjo vgreznjeni. Uvajanja slovenskega izraza »**arhegonijevke**« je popolnoma nepotrebno. »**Arheje**« ne sodijo v botaniko. »**Arheofit**« se ni pojavil v »starejših zgodovinskih obdobjih« ampak po definiciji natančno pred letom 1500 in rod *Papaver* ni arheofitski, ampak le nekatere njegove vrste, npr. *P. rhoeas*. »**Arhespor**« je po nepotrebem dvakrat nekoliko različno definiran. »**Arilus**« se sloveni brez končnice –us, od širine definicije pa je odvisno, ali se lahko razvije tudi »iz drugih delov cveta«. »**Aromatična rastlina**« je pojem za v kuharsko knjigo in ne botanični slovar. »**Asimilacija**« je precej nejasno razložena, tudi vključitev fiksacije dušika (na katero so v slovarju pozabili) ni jasna. »**Askogon**« skozi trihogino praviloma sprejme moška jedra in ne eno samo jedro. Zaključek opisa »**askolokularnega apotecija**« je nepotrebno zapletanje. »**Avtogamija**« ostaja »-gamija«, ostale pa so razglasili za neustrezne in jih prekvalificirali v »-filije«. »**Avtohtona vrsta**« je nejasno definirana, poleg tega pa bi zlahka opustili besedico »vrsta« in se ukvarjali le z definicijo pojma »avtohton«.

In naj naštejemo še (seveda nepopoln) seznam nekaj deset gesel, ki pod črko A manjkajo: A, A kromosomi, abruptna speciacija, aconalno, adaptivna radiacija, adelfen, adelfoparazitizem, adosirana lega, aerocista, aff. (affinis), agamospecies, agmatoploidija, akcesorni kromosomi, akropetalen, AL, al., albino oblika, alevriospora, algin, alginat, aloaleopatija, alogamno opraševanje, alotetraploid, alternanca, alternativa (v določevalnem ključu), amfidiploid, anaperturatni pelod, anatomija [2.] (v smislu žargonskega izraza za notranjo zgradbo), androfor, androspora, androstrobilus, anevsporija, anon., antitetičnost, antiteza, aparatni pelod, apostemonija, appr. (approbavit), apud, arilodij, ariloid, Arrheniusova formula, artodontni peristom, asimilacijski stebriček, auct., auct. Slov., avtapomorfija, avtoaleopatija, avtogamen, avtoinkompatibilnost, avtonim, avtor (imena, kombinacije, herbarijske pole), avtorjeva številka (nabirka), avtorska okrajšava, avtosterilnost, azonalno uspevanje.

Tudi organizacija slovarja je pogosto nepregledna: namesto da bi sorodna gesla združili pod nadrejenim geslom, npr. različne oblike semenske zasnove pod geslom »semenska zasnova«, ki bi ga lahko ilustrirali in uporabnika s kazalkami usmerili na to mesto, se pri vsakem od tipov semenske zasnove usmerja še na vse druge tipe. Moteča je tudi raba kurzive za glavne definicije gesel, saj se kurzivo v botanični literaturi uporablja za imena vrst in rodov, ki s tem postanejo opazna. V angleške in nemške ustreznice se nisem spuščal podrobneje, a na več mestih sem tudi tu opazil površne ali napačne prevode, npr. nerazlikovanje med angleškimi izrazi petiolus/peduncle/pedicele. Izbor ilustracij, čeprav jih ni veliko, je problem zase: nekatere so nepotrebne (npr. psevdoparenhim, psevdoprozenhim), številne manjkajo, kar nekaj pa je tudi neustreznih, npr. dvakrat nazobčani, dvakrat nažagani, škrbinasti in nakodrani listni rob, priostreni, koničasti, podolgovato koničasti, topi vrh listne ploskve, peristom, a tudi fitogeografska delitev Slovenije, ki preprosto ni po M. Wrabru, saj je imel on še enklavo dinarskega območja v Kočevskem Rogu, alpskega območja pa ni dalje členil.

A bodi zaenkrat dovolj. Po načinu nastajanja slovarja in po dejstvu, da je bilo iz tega nastajanja ves čas izključeno aktivno jedro slovenske univerzitetne botanike, prav tako pa tudi širša strokovna javnost, ki se združuje predvsem v dveh strokovnih društvih, smo pravzaprav nekaj takega lahko pričakovali. Avtorji se očitno te težave niso zavedali. Lahko pa bi jo razumela založba, ki ji želim skorajšnjo novo, temeljito predelano izdajo.